

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Л. С. Вавіна

Розкрито основні підходи до реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання української мови і читання учнів з порушеннями зору. Акцент зроблено на формуванні їх життєвої компетенції, на основі мовного та літературного матеріалу.

Ключові слова: учні з порушеннями зору, початкова ланка школи, компетентність і компетенція, життєва компетенція.

Реализация компетентностного подхода к обучению украинский язык и чтения младших школьников с нарушением зрения

Раскрываются основные подходы к реализации компетентностного подхода, в процессе обучения украинскому языку и чтению учащихся с нарушениями зрения. Акцент сделан на формировании у них жизненной компетенции на языковом и литературном материале.

Ключевые слова: учащиеся с нарушениями зрения, начальная школа, компетентность и компетенция, жизненная компетенция.

The implementation of the competency approach to learning the Ukrainian language and reading of students with visual impairments

In the article proposes the basic approaches to the implementation of the competency approach to learning the Ukrainian language and reading of students with visual impairments. Emphasis is on shaping their life on the basis of competence of language and literary material.

Keywords: pupils with visual impairments, elementary school link, competence and expertise, a vital competence.

Система освіти ХХІ ст. потребує, відповідно до вимог сучасного світу, докорінного переосмислення практичної реалізації базових принципів компетентності (за концепцією ЮНЕСКО) – навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити. В процесі формування життєвої компетентності дуже важливим є молодший шкільний вік. Саме він є перехідною ланкою особистості від позиції дошкільника до нової «соціальної позиції» (за висловом Л. І. Божович) – позиції учня, який вже має коло важливих обов'язків і прав. Тому цей вік є дуже важливим для формування навичок життєвої компетентності.

Згідно вимог нового Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.) [1], у початковій школі має завершитися формування знань і життєвих навичок з усіх компетентностей особистості. Для реалізації цієї стратегічної мети спеціальна школа-інтернат для дітей сліпих та зі зниженим зором, як і загальноосвітня школа, має вирішувати наступні завдання:

- сформувати в учнів інтелектуальні вміння: активно слухати і розуміти прослухане, читати, писати, висловлювати власну думку усно та письмово, коректно формулювати запитання, отримувати та аналізувати інформацію з друкованих і електронних джерел (книги, журнали, газети, радіо, телебачення, Інтернет);
- сформувати найпростіші необхідні навички обґрунтування (оцінки), деталізації та планування реалізації практичних завдань з мовного та літературного матеріалу, а також актуалізувати потребу та створити реальні умови для самостійного прийняття учнем власних рішень в реальних життєвих ситуаціях;

- створювати умови та дієво підтримувати (педагогічними засобами) формування елементарних життєвих та соціальних навичок учнів щодо пізнання, спілкування, практичної діяльності, необхідних для реалізації їх власних рішень, успішного вирішення актуальних життєвих завдань;

- заохочувати учнів до самостійного контролю та організації власного життєвого часу, посилюючи самовиховання.

Актуальним завданням сучасної школи стає реалізація *компетентнісного підходу* в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових *компетенцій* особистості. Компетенція і компетентність є різними поняттями. *Компетенція* – це вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння й рефлексії учня, перетворюючись на компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях, з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини [4].

Формування життєвої компетентності учнів з порушеннями зору на початковому етапі навчання відбувається, насамперед, на основі того мовного і літературного матеріалу, який вивчається в початковій школі, в процесі аналізу якого можна створити умови і ситуації, життєві (для дитини з порушенням зором) та дидактичні (для педагогів), які актуалізують потребу в опануванні та практичному закріпленні учнями оптимальних засобів вирішення життєвих завдань, зміст яких відповідає їхнім можливостям.

Отже, першочерговим завданням педагогічних колективів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з порушеннями зору є здійснення потужних практичних кроків до розвитку в учнів на початковому етапі навчання *життєвої компетентності*, збереження її практичного характеру та практичної життєвої значущості в інтелектуальному, вербально-комунікативному, емоційно-вольовому та особистісному розвитку молодших школярів. Завдання та обов'язок педагогів – забезпечити належне педагогічне керівництво, підібрати оптимальні форми і методи роботи, прогнозовано спроектувати освітньо-виховну та корекційно-розвиваючу діяльність з учнями.

Життєва компетентність, в широкому розумінні, розглядається як здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Це поняття передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей і властивостей людини, необхідних для самостійного й успішного вирішення різних життєвих ситуацій, щоб створити для себе найкращі умови для конструктивної взаємодії з іншими.

В умовах компетентнісного підходу, головною метою навчання української мови є формування і розвиток таких предметних компетенцій, як мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна, які й визначають основні лінії змісту Державного стандарту початкової загальної освіти з цієї галузі.

У 2012 р. в лабораторії тифлопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України розроблено проект нового Державного стандарту початкової спеціальної освіти для дітей з порушеннями зору, в основу якого покладено Державний стандарт початкової загальної освіти (2011 р.). В освітній галузі «Мови і літератури» стратегічною метою визначено «розвиток особистості учня з порушеннями зору, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову, як систему та засіб спілкування і пізнання, і літературу як вид мистецтва та засіб залучення до скарбниць духовності й культури, усної народної творчості та літературних надбань українського народу і народів світу. Як бачимо, всі означені в цій меті напрями навчання дітей рідної мови і літератури в початковій

ланці освіти чітко спрямовані на розвиток важливих навичок життєвої компетентності, сформованість яких забезпечить не лише мовну і літературну освіту, а й допоможе надалі вирішувати конкретні завдання та проблеми, що виникатимуть в процесі життєдіяльності.

У літературних джерелах поняття «життєва компетентність» визначається по-різному [3], але найбільш ємним нам видається розуміння життєвої компетентності, як досвідченості суб'єкта в певній життєвій справі, який має знання і вміння з кожної освітньої галузі, фізичний потенціал, творчі задатки і життєтворчі здібності, позитивні риси характеру, креативність та інтелект, духовність особистості. В цьому контексті змістовий матеріал програм з української мови і особливо з літературного читання має значний освітній, виховний та корекційно-розвиваючий потенціал.

Особливість української мови, як мови навчання, полягає в тому, що вона є не тільки навчальним предметом, а й найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості у процесі опанування всіх інших предметів початкової спеціальної освіти. У цьому полягає універсальність використання мовного матеріалу підручників з української мови в розвитку в учнів з порушеннями зору початкових класів як основних складових компонентів життєвої компетентності, до числа яких належать: соціально-рольова, комунікативна, інформаційна, громадянська, організаційна, екологічна та фізична компетенції. Текстовий матеріал вправ підручників з української мови дає вчителю можливість формувати в учнів майже всі з названих складових. Виконуючи завдання, пропонувані до текстів вправ, учні не лише практично засвоюють систему мовних знань, а й розвиваються інтелектуально. Збагачується їх лексичний запас, розвиваються усі види мовленнєвої діяльності, формуються навички діалогічного і монологічного мовлення, вербального спілкування в поєднанні з адекватним використанням невербальних засобів, що надзвичайно важливе для конструювання міжособистісних відносин та взаємодії з однокласниками. На цій основі формуються соціально-рольовий і комунікативний досвід, громадянська позиція, досвід виконання норм і правил навчальної і комунікативної діяльності, культури поведінки в соціумі. Задовольняються інформаційні потреби учнів, адже зміст багатьох вправ стає для них джерелом цілісних знань про довкілля, його захист і збереження, появи живого інтересу до різних сфер діяльності дітей і дорослих, їх поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Вагомим чинником формування життєвої компетентності учнів є навчальна діяльність. За умови вдалого конструювання цієї діяльності, в них інтенсивно розвивається мислення, в тому числі теоретичне, різноманітні форми суспільної свідомості, вихованість, усвідомлення значущості успішного навчання для суспільства і самого себе, становлення ієрархії інтересів і потреб. Діти, аналізуючи під керівництвом і за допомогою вчителя навчальний матеріал, вчать виділяти в ньому головне, суттєве, усвідомлювати способи власних зовнішніх і внутрішніх дій (дослідження Л. І. Божович, М. Ф. Добриніна, О. М. Леонтьєва, С. О. Покутнєвої, Є. П. Синьової та ін.).

Водночас, одним із механізмів формування життєвих навичок у молодших школярів з порушеннями зору має бути й ігрова діяльність, як важлива складова їх життєдіяльності. Вона не заперечує і не заважає навчально-пізнавальній діяльності, а навпаки – доповнює та розвиває її результати. Гра, особливо рольова, є чудовим природним тренінгом соціальної поведінки в колективі однолітків. У процесі гри діти пізнають, моделюють (передбачають, прогнозують) та намагаються здійснювати діяльність дорослих, яка їм ще недоступна. Гра також сприяє розвитку творчого мислення, творчої уяви дітей, адже під впливом її потреб і цілей вони можуть комбінувати, здійснювати, осмислювати, оцінювати та приймати рішення щодо виконання і закріплення певних життєвих інновацій (дій, моделей поведінки), які досі не використовувалися ними.

Крім навчання та гри, важливими методами становлення та розвитку основ життєвої компетентності учнів у початковій спеціальній школі є метод проєктів, метод роботи з

книгою, ситуаційний метод, а також такі методи виховання, як розповідь, приклад, вправи, доручення, виховні ситуації та ін.

Особливо цінним матеріалом для їх використання є робота з творами різних жанрів з підручників з літературного читання та позакласна робота з дитячою книгою та періодикою.

Метою літературного читання Державний стандарт початкової спеціальної, як і загальної, освіти визначає формування читацької компетентності, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовку їх до систематичного вивчення літератури в основній школі, мовленнєвий та особистісний розвиток [1]. У процесі навчання має поступово відбуватися становлення читача, здатного до самостійної читацької і творчої діяльності, здійснення його мовленнєвого, літературного, інтелектуального та особистісного розвитку, морально-естетичних уявлень і понять, збагачення почуттів, поява потреби у систематичному читанні та інших життєвих компетенцій (соціальної, соціально-рольової, комунікативної, інформаційної).

Саме на літературному матеріалі, який учні з порушеннями зору вивчають у початковій школі, можливо сформулювати в них соціальну і соціально-рольову компетенції, підводячи їх до розуміння суспільства та соціальних процесів, що відбуваються в ньому, усвідомити свою причетність до них. Водночас, в процесі аналізу поведінки та вчинків героїв різних творів, у молодших школярів розпочинають формуватися такі ціннісні орієнтири особистості, як відкритість, чесність, доброзичливість, чуйність, комунікабельність та ін. Беручи участь у читанні за ролями діалогів, драматизації уривків з прочитаних творів, заучуванні напам'ять віршованих творів і уривків з прозових творів різних жанрів, діти не лише практично засвоюють необхідні для цього вміння і навички, а й манери поведінки в нових для них соціальних ролях.

Особливо важливе значення літературне читання має для формування в учнів монологічного мовлення на рівні тексту (зв'язного висловлювання) та розвитку навичок спілкування, опанування різних засобів комунікації. Такі види практичних завдань, як вибіркоче читання, переказ прочитаного, складання плану, характеристик дійових осіб та ін., сприяють не лише удосконаленню володіння рідною мовою, збагаченню лексичного запасу та виразних засобів мовлення, а й отриманню практичних знань про психологічні особливості та культуру спілкування, способи уникнення та розв'язання конфліктних ситуацій. Цей життєвий досвід стане неоціненним надбанням для життєдіяльності дитини в умовах зорової депривації.

Поява потреби в самостійному читанні вже на початковому етапі навчання призводить учнів до пошуку необхідної додаткової інформації, для чого необхідні спеціальні вміння – шукати, опрацювати, використовувати, зберігати та передавати різноманітну інформацію, використовуючи бібліотеки, словники, мережу Інтернет тощо.

Отже, для набуття учнями таких важливих життєвих компетенцій, як комунікативна, соціальна та соціально-рольова, необхідні також практичні і пізнавальні завдання, пов'язані з дорослим життям, наприклад, різні види творчих робіт: розповідь за аналогією, на задану тему, твір, міркування та ін.

Оскільки компетентнісний підхід передбачає використання учнем отриманих знань для розв'язання практичних і пізнавальних завдань у різних сферах життєдіяльності, виникає необхідність у пошуку, мобілізації та застосуванні необхідних для цього засобів (способів дій, розумових операцій). За цієї умови втілюється ідея, за якою кінцевою метою пізнання стає не знання самі по собі, а практичне перетворення для задоволення певних потреб особистості.

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що вчителю початкових класів важливо зосередити свої зусилля на:

- оволодінні учнями мистецтвом жити, засобами життєвого успіху, вмінням жити і контактувати з однолітками, батьками, вчителями та іншими людьми;

- розвитку вміння керувати собою, ставити перед собою мету і досягати її, попереджувати і розв'язувати життєві конфлікти;
- стимулюванні процесу духовного розвитку кожного учня, потреби допомагати іншим людям, оволодінні механізмами саморегуляції.

При цьому пам'ятати, що спеціальна школа-інтернат – це єдиний і найважливіший осередок для становлення та розвитку в учнів з порушеннями зору життєвих компетентностей, підготовки до реалізації їх життєвого потенціалу.

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 №462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/462-2011> – п.
2. Зайцева Л. Компетентнісний підхід в освітньому процесі //Лариса Зайцева //Дошкільнє виховання. – №11. – 2011. – С. 9-11.
3. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті /О.І. Пометун //Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [б-ка з освітньої політики]: під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 16-25.
4. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови //Початкова школа. – №12. – 2010. – С. 49-52.

УДК: 376.091.33 – 027.22:796] – 053.4

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ГРИ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ В СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ)

І. В. Гладченко

У статті висвітлені методичні рекомендації щодо формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей, на першому році навчання та виховання в спеціальному дошкільному навчальному закладі. Описані корекційно-розвивальні технології формування творчої гри.

Ключові слова: *корекційно-розвивальні технології, розумово відсталі діти дошкільного віку, ігрова діяльність, спеціальний дошкільний навчальний заклад.*

Коррекционно-развивающие технологии формирования творческой игры у умственно отсталых детей в специальном дошкольном обучающем учреждении (первый год обучения и воспитания)

В статье представлены методические рекомендации по формированию игровой деятельности у умственно отсталых детей на первом году обучения и воспитания в специальном дошкольном обучающем учреждении. Описаны коррекционно-развивающие технологии формирования творческой игры.

Ключевые слова: *коррекционно-развивающие технологии, умственно отсталые дети дошкольного возраста, игровая деятельность, специальное дошкольное обучающее учреждение.*

**Correction and development forming technologies of creative play of mentally retarded children in preschool special training institutions
(the first year of training and education)**